

SZÉKELY HATÁRŐRÖK A MAGYARORSZÁGI HADSZÍNTÉREN 1848-BAN

(Timp Kiadó, Budapest, 2008. 272 o.)

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc 160. évfordulójára megjelent könyvek közül kiemelkedő helyett foglal el ez a kötet, aminek magyarázatát nem csak abban leljük, hogy a szerzők a korszak történeti kutatásainak elismert művelői, hanem abban is, hogy hiánypótló munkáról van szó, mivel a témakörrel összefoglaló feldolgozás eddig nem látott napvilágot.

Az áttörést *Urbán Aladár* 1980-ban megjelent tanulmánya jelentette, amely alapos forráskutatás elvégzése után dolgozta fel a székely határőrség Batthyány Lajos gróf, első magyar felelős miniszterelnök által kezdeményezett segítségül hívásának körülményeit (A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1980/3.). Lényegében e tanulmány képezi a kötet első fejezetét. A szerző rendkívüli precizitással vázolta fel a székely katonaság segítségül hívásának politikai és katonai hátterét, illetve a bécsi és erdélyi vezető körök reagálását a lépésre. Az utóbbiak részéről megnyilvánuló ellenállásnak más-más okai voltak. Az osztrák hadügyminisztérium szerette volna megőrizni befolyását az öt erdélyi határőrezred felett, így Theodor Baillot de Latour gróf, tábornagy ellenkezése nem lehetett meglepő. A későbbiek folyamán a bécsi konzervatív politikusok szerették volna elérni, hogy az Uniót elfogadó erdélyi törvények szentesítésének egyik feltétele az legyen, hogy a határőrezredek maradjanak az osztrák hadügyminisztérium hatáskörében. Ezt azonban az Innsbruckban tartózkodó Batthyány kivédte, így a politikai erőviszonyok tükrében a kamarilla is szemet hunyt a határőrség egy részének kimozdítása felett. Ezzel szemben az erdélyi politikai elit – a liberális és konzervatív fő- és köznemesség egyaránt – attól félt, hogy a vármegyékben nem marad megbízható katonai erő a parasztmozgalmak ellenében, így elsősorban a román határőrzászlóalj kimozdítását szorgalmazták

Demeter Lajos tanulmánya számos érdekes adattal egészíti ki Urbán Aladár dolgozatát. A Gál–Klapka misszió háromszéki fogadtatá-

sa, a szék vezetőinek reagálása és a népgyűlések hangulata felszínre hozták a határőrvidéki székelység sajátos, megoldásra váró problémáit.

Ehhez kapcsolódóan vázolja fel *Egyed Ákos* a székely határőrség szerepvállalását az 1848–1849-es forradalomban és szabadságharcban. A szerző, aki az erdélyi magyar történetírás vezető személyisége, több évtizedes kutatás eredményeit összegzi munkájában; Erdély, és ezen belül a Székelyföld 1848–1849. évi politikai és társadalmi történetéről megjelent dolgozatai korszakalkotóak, számos esetben kiegészítik, átalakítják a témáról alkotott felfogásunkat. Itt csak elég arra utalnunk, hogy a Háromszék önvédelmi harcáról 1979-ben megjelent kötete a mai történész generáció számára abból a szempontból is meghatározó, hogy közel nyolc évtizedes szünetet szakított meg. Nagy Sándor összefoglaló műve (Háromszék önvédelmi harca 1848–49) 1896-ban jelent meg, *Egyed Ákos* könyve (Háromszék. 1848–49) 1979-ben. Műveinek és tanulmányának szakmai értékét felbecsülhetlenné teszi a történészek és az érdeklődő közönség számára, hogy mind a magyarországi, mind az erdélyi levéltári anyagban alap kutatásokat folytatott. Ráadásul Kóvári László 1861-ben megjelent kötete és *Egyed Ákos* az 1998-ban napvilágot látott kétkötetes műve között önálló összefoglaló feldolgozás Erdély 1848–1849-es történetéről nem jelent meg!

Mindkét tanulmányt szeretném azonban annyival kiegészíteni, hogy az erdélyi országgyűlés által elfogadott uniós törvény III. cikkelyének lényegesebb nagyobb volt a társadalmi visszhangja, mint ami a jogszabály betűiből kiolvasható. Igaz, hogy a törvény a székely határőrséget nemzetőrséggé nyilvánította, de egy másik pontjában a korábbi függelmi és szolgálati viszonyokat meghagyta, vagyis a gyakorlatban minden maradt a régieben.

A törvény alapvetően két elvárásnak akart megfelelni: egyrészt az alsócsernátoni és csikszeredai népgyűlések követelték, hogy a határőrszolgálat legyen közös teher, vegye ki belőle részét az összes társadalmi réteg, vagyis a ha-

tárőrezredek feladatait a nemzetőrsek vállalják át. (Nem érdektelen megjegyezniük, hogy ezen felvetés még a román határőrvidék katonái számára sem volt népszerűtlen. Az I. balázsfalvi gyűlésen is felmerült a nemzetőrsek feladatkörének kibővítése a határőrizet feladatával.) Másrészt nem akarták, hogy a katonai fegyelem alatt álló ezredek szétessenek. Csakhogy ezzel inkább csak bonyodalmakat okoztak, és nem orvosolták a fennálló problémákat. Először is a sorkatonai jelleggel bíró határőr-alakulatok karaktere teljesen más volt, mint a nemzetőrséggé. A jogszabály nem adott feleletet olyan gyakorlati kérdésekre, hogy mi a különbség az egyes települések határőrnemzetőrsei és rendes nemzetőrsei között? Van-e átjárhatóság a két szervezeti forma között? A 11. székely huszárezrednek román nemzetiségű tagjai is voltak. Akkor ők maradnak határőrök, míg a székelyek nemzetőrökké válnak egyazon századon belül? Így nem véletlen, hogy a törvény e részeit az uralkodó nem szentesítette, és a gubernátor megkönnyebbülten igyekezett a székek vezetőivel tudatni, hogy minden marad a régiben. A főkörmánszék leirata sokakban csalódottságot szült mind Csíkban, mind Háromszékben, mivel azt többen úgy értelmezték, hogy a magyar kormányzat nem hajlandó érdemben könnyíteni a határőri terheken. A törvénycikket a kézdivásárhelyi határőrök úgy értették, hogy nemzetőrre történő átalakulásukkal függőségük az erdélyi főhadparancsnokságtól megszűnt. E törvénycikk értelmében kérte az orlái román határőrezred főként magyarokból álló rákosdi százada, hogy nyilvánítsák őket is nemzetőrségnek. Csíkban a határőrök nemzetőri át-szerveződését főtisztjeik gátolták. Ezzel szemben az osztrák hadügyminisztérium zseniális taktikai húzással engedményeket helyezett kilátásba, amelynek lényege a katonai szolgálat könnyítése volt. Szinte vészjóslóan hívta fel interpellációjában Fábián Dániel képviselő Mészáros Lázár hadügyminiszter figyelmét arra, hogy a magyar kormányzat közel áll ahhoz, hogy a székely határőrök szimpátiáját teljesen elveszítse. Így teljesen érthető, hogy az alakulatok mozgósítása még morálisan sem történt túl nagy hatásfokkal. Pl. A csíki zászlóalj táborba szállását még a naszói román zászlóalj kiindítása is megelőzte. Véleményem szerint Vay Miklós báró, teljhatalmú erdélyi kormánybiztos szerepét egy kicsit bővebben ki lehetett volna fejteni. Az erdélyi teljhatalmú ki-

rályi biztossá kinevezett Vay 1848 júliusában Csíkban és Háromszékben is körutat tett. Miszsiójának egyik célja éppen a székely katonaság kimozdításának elősegítése volt. Vay szerepét jelzi, hogy Franz Dorschner ezredes neki jelentette zászlóalja megindulását a szegedi táborba.

Az 1849 tavaszán a két székely határőrezredek szervezett 76–86. honvédszászlóaljakat a hivatalos iratokban mindig a 14. és 15. határőrezred szervezetéhez kapcsolták. Tényleges állományukat azonban már korántsem csak a két szék lakosságából újoncozták. Sajnos a zászlóaljak történetének feldolgozása még nem történt meg. Kutatásaim során azonban kerültek olyan források a látókörmbe, hogy a Királyföldön élő hadköteles magyar lakosságot is ezen alakulatokhoz sorozták be. A 79. honvédszászlóaljhoz jelentős számban kerültek román nemzetiségű honvédek is. Ezzel kapcsolatban viszont nem szabad megfeledkezniük az első öt határvédszászlóaljról, melyeket Csíkban és Háromszékben állítottak fel. jelentős részben a sorkötelesség alól mentesülő határőrökből.

Egyed Ákos tanulmányához még annyi pontosítást kívánok tenni, hogy csak egy román határőrszászlóalj lett Magyarországra kimozdítva, ahogyan az Urbán Aladár tanulmányában helyesen szerepel.

Kedves Gyula tanulmánya a 14. (csíki) határőrezred Magyarországra kivonult zászlóaljai harcait vázolja fel. A szerző a tőle megszokott alaposággal ismerteti az alakulat délvidéki, illetve aradi harcait. Ugyanez mondható el a székely huszárosztály szereplését bemutató tanulmányáról, valamint *Csikány Tamás* dolgozatáról, amely 15. (háromszéki) határőrezred 2. zászlóaljának harcait tárgyalja. Mindhárom tanulmány legfőbb értéke, hogy az egyes hadszíntereken tevékenykedő székely alakulatok szerepét, harci morálját, sikerét és kudarcait tárgyilagosan vázolják fel. Ezzel szemben az alakulatok mozgósításáról, felvonulásáról véleményem szerint többet kellett volna írni. Egyik szerző sem használta az erdélyi sajtó tudósításait, elsősorban a *Kolozsvári Híradó* és az *Ellenőr* számait, pedig azok számos értékes adatot nyújtanak az egyes városokba érkező alakulatok fogadtatásáról, hangulatáról. Csikány Tamás tanulmányában több tudósítást is idéz a *Kossuth Hírlapjából*. Az alakulatok mozgósítása szempontjából legalább ennyi értékes adathoz juthatott volna mindhárom szerző az erdélyi újságokból. Ugyanígy

hasznos lett volna, az egyes csapattek Erdélyből történő kivonulásának bemutatásához a magyar kormány teljhatalmú képviselője, Vay Miklós báró Magyar Országos Levéltárban lévő iratanyagának használata.

A 11. (székely) huszárezred tisztikarának bemutatásánál a szerző támaszkodhatott volna Gustav Ritter Amon von Treuenfestnek a dualizmus időszakában megjelent ezredtörténetére, az alakulat feltöltöttségének vizsgálatánál pedig Anton Puchner báró, altábornagynak a Hadtörténelmi Levéltárban, másolatban megtalálható állapotjelentésére, mely szerint az alakulat rendszeresített létszáma 1569 fő, 935 ló, a tényleges létszám azonban csak 1269 fő, 716 ló volt.

A tanulmányhoz még néhány megjegyzést kívánok tenni. A szakirodalomból vett idézet ellenére, a magyar kormány nem látta el Berzenczey csapatát sem lovakkal, sem felszereléssel, ezeket ugyanis az egyes székek önkéntesen ajánlották fel, 10 hétig vállalva a lovak és lovasok ellátását.

Az osztályt nem Nagy Imre alezredes, hanem Franz Baron Marcant kapitány vezette. 1848 tavaszán Kiss Sándor alszázados az ezred

2., őrnagyi osztálya 2. századának a tisztje volt, és nem rendelkezünk olyan egykorú adattal, hogy a délvidékre vonuló osztály állományába került volna. Ezzel szemben Pünkösti Gergely főhadnagy szerint Kiss 1848 őszén fél század huszárral a Hunyad megyei Dobrán állomásozott, és csak akkor hagyta el főleg románokból álló századát, amikor az, Szuini Pál főszázados vezetésével, nyíltan szembefordult a magyar kormánnyal.

A kötet értékét növelik az egyes tanulmányok végén található források, amelyek között számos első közlés is található. Külön figyelmet érdemelnek a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárból származó iratok, amelyek a magyarországi kutatók számára eddig szinte teljesen hozzáférhetetlenek voltak. A gondos válogatás a forrásközlők munkáját dicséri. A H és F szekció fondjaiból eredő források komoly bázist jelentenek a későbbi kutatások számára is.

Összegzőképpen elmondhatjuk, hogy a szerzők olyan munkával járultak hozzá a százhatvanadik évfordulóhoz, amelyet kutatók és érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatnak.

Süli Attila

STEPHEN MORILLO WITH MICHAEL F. PAVKOVIC

WHAT IS MILITARY HISTORY?

(*Polity, Cambridge, 2006. 150 o.*)

Jelen kötet egy alapjában népszerűsítő sorozat részeként jelent meg (az orvostörténeti, környezetvédelem-történeti, kultúrtörténeti kötetek után) azzal a céllal, hogy az újonnan, az utóbbi évtizedekben önállóan történési diszciplínákat mutassa be a nagyközönségnek, s ezen belül is, a Szerzők bevallott célja szerint, a diákoknak, egyetemistáknak. A kötetek azonos szempontokat követve mutatják be az egyes területeket: a diszciplína múltja, historiográfiai előzményei, a kutatói elemzések módszerei és szempontjai, a terület kutatóit foglalkoztató legnépszerűbb kérdéskörök, a témakörrel foglalkozó akadémiai és egyetemi infrastruktúra, kiadványok és folyóiratok, és az eljövendő szakmai kilátások prognosztizálása.

Hiába tartozik a háborúk története az emberiség legkorábbi irodalmi műveinek, az Iliásznak vagy éppen az Őszövétségnek kedvelt témái közé, a hadtörténeiszeket mindmáig bizonyos elfogódottság és kisebbségi érzés jellemzi a történeti tudományok művelői között (mint a katonazenészeket a zenészszerzők között). Ennek persze vannak olyan egészen triviális okai, például hogy a hatalmas érdeklődés kielégítésére számtalan, nem szakember, amatőrök, sőt dilettánsok által írott hadtörténeti alkotás is születik, másfelől maga a militáns téma, a háború is mindmáig sokakat távol tart e területtől. (E vonatkozásban kivételes John Keegan esete, aki sandhursti oktatói állását áldozta fel azért, hogy teljes idejét nép-